

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTI

Научный вестник Бухарского государственного университета
Scientific reports of Bukhara State University

10/2023

@buxdu_uz

@buxdu1

@buxdu1

www.buxdu.uz

10/2023

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTI
SCIENTIFIC REPORTS OF BUKHARA STATE UNIVERSITY
НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК БУХАРСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА

Ilmiy-nazariy jurnal
2023, № 10, noyabr

Jurnal 2003-yildan boshlab **filologiya** fanlari bo'yicha, 2015-yildan boshlab **fizika-matematika** fanlari bo'yicha, 2018-yildan boshlab **siyosiy** fanlar bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining dissertatsiya ishlari natijalari yuzasidan ilmiy maqolalar chop etilishi lozim bo'lgan zaruriy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

Jurnal 2000-yilda tashkil etilgan.
Jurnal 1 yilda 12 marta chiqadi.

Jurnal O'zbekiston matbuot va axborot agentligi Buxoro viloyat matbuot va axborot boshqarmasi tomonidan 2020-yil 24-avgust № 1103-sorli guvohnoma bilan ro'yxatga olingan.

Muasss: Buxoro davlat universiteti

Tahririyat manzili: 200117, O'zbekiston Respublikasi, Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy.
Elektron manzil: nashriyot_buxdu@buxdu.uz

TAHRIR HAY'ATI:

Bosh muharrir: Xamidov Obidjon Xafizovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bosh muharrir o'rinbosari: Rasulov To'lg'in Husenovich, fizika-matematika fanlari doktori (DSc), professor

Mas'ul kotib: Shirinova Mexrigiyo Shokirovna, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Kuznichen Nikolay Dmitriyevich, fizika-matematika fanlari doktori (DSc), professor (N.P. Ogaryov nomidagi Moldova milliy tadqiqot davlat universiteti, Rossiya)

Danova M., filologiya fanlari doktori, professor (Bolgariya)
Margianti S.E., iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Indoneziya)

Minin V.V., kimyo fanlari doktori (Rossiya)

Tashqarayev R.A., texnika fanlari doktori (Qozog'iston)

Mo'minov M.E., fizika-matematika fanlari nomzodi (Malayziya)

Mengliyev Baxtiyor Rajabovich, filologiya fanlari doktori, professor

Adizov Baxtiyor Rahmonovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Abuzalova Mexriniso Kadirevna, filologiya fanlari doktori, professor

Amonov Muxtor Raxmatovich, texnika fanlari doktori, professor

Barotov Sharif Ramazonovich, psixologiya fanlari doktori, professor, xalqaro psixologiya fanlari akademiyasining haqiqiy a'zosi (akademigi)

Baqoyeva Muhabbat Qayumovna, filologiya fanlari doktori, professor

Bo'riyev Sulaymon Bo'riyevich, biologiya fanlari doktori, professor

Jumayev Rustam G'aniyevich, siyosiy fanlar nomzodi, dotsent

Djurayev Davron Raxmonovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

Durdiyev Durdimurod Qalandarovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

Olimov Shirinboy Sharofovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Qahhorov Siddiq Qahhorovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Umarov Baqo Bafoyevich, kimyo fanlari doktori, professor

Murodov G'ayrat Nekovich, filologiya fanlari doktori, professor

O'rayeva Darmonoy Saidjonovna, filologiya fanlari doktori, professor

Navro'z-zoda Baxtiyor Nigmatovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Hayitov Shodmon Ahmadovich, tarix fanlari doktori, professor

To'rayev Halim Hojiyevich, tarix fanlari doktori, professor

Rasulov Baxtiyor Mamajonovich, tarix fanlari doktori, professor

Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Quvvatova Dilrabo Habibovna, filologiya fanlari doktori, professor

Axmedova Shoirra Nematovna, filologiya fanlari doktori, professor

Bekova Nazora Jo'rayevna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor

Amonova Zilola Qodirovna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Hanroyeva Shahlo Mirjonovna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Nigmatova Lola Xamidovna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Boboyev Feruz Sayfullayevich, tarix fanlari doktori

Jo'rayev Narzulla Qosimovich, siyosiy fanlar doktori, professor

Xolliyev Askar Ergashovich, biologiya fanlari doktori, professor

Artikova Hafiza Toymurodovna, biologiya fanlari doktori, professor

Hayitov Shavkat Ahmadovich, biologiya fanlari doktori, professor

Qurbonova Gulnoz Negmatovna, pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

Ixtiyarova Gulnora Akmalovna, kimyo fanlari doktori, professor

Rasulov Zubaydullo Izomovich, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Mirzayev Shavkat Mustaqimovich, texnika fanlari doktori, professor

Samiyev Kamoliddin A'zamovich, texnika fanlari doktori, dotsent

Esanov Husniddin Qurbonovich, biologiya fanlari doktori, dotsent

Zaripov Gulmurot Toxtirovich, texnika fanlari nomzodi, dotsent

Mansurova N.A.	Ingliz va o'zbek tillarida marketing va menejmentga oid terminlarda terminologik sinonimiya	146
Tashlanova N.Dj.	Tarixiy dialektual-lug'at va leksikologik tadqiqotlarda analitik bazaning ahamiyati (Ingliz tili misolida)	151
Yunusova M.Sh.	Polysemy in contrast to homonymy	156
Adambaeva F.R.	Ingliz tilida biotexnologiyaga oid ko'p komponentli atamalarning morfologik xususiyatlari	160
Niyazova Sh.T.	Lexical significance of «face» across linguistic landscapes: a comparative study in uzbek, russian, and english	165
ADABIYOTSHUNOSLIK *** LITERARY CRITICISM *** ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ		
Ражабов Д.З.	Ўзбек халқ шеър тузилишида вазн, ритм, қофия уйғунлиги	171
Adizova O.I.	Maqollar xalq ijodiyotining bebaho namunasidir	176
Tўраева Б.Б.	Чингиз Айтматов романларида хронотоп поэтикасининг қиёсий-типологик тадқиқи	180
Eshniyazova M.B.	The poetics of genres in the mystical works of Alisher Navoi	185
Mahmudova D.M.	Corpora and literature	190
Umarov U.A.	Jahon adabiyotida arxetip tushunchasining paydo bo'lishi va o'rganilish masalasi	195
Шербекова Г.Я.	Бухоро никоҳ тўйи қўшиқларида совчилик удумининг ифодаланиши	200
Kilicheva M.R.	Postmodern narratology in "Time's arrow" by Martin Amis	205
Kuchkarov T.O.	"To'maris" rivoyati syujeti va uning o'zbek folkloridagi epik talqinlari	209
Musurmonov T.T.	Somerset Moem ijodi va ingliz nasrida noan'anaviy tasvir hamda adabiy arxitiplar	215
Yaxyayeva N.I.	Asar badiiy olamini yaratishda badiiy makon kategoriyasining adabiy-estetik vazifasi	219
Темирова Дж.Х.	Сюжетная составляющая игр с противостоянием в русском и узбекском детском игровом фольклоре	223
Эргашева Д.А.	XX аср боши миллий ҳаракатларнинг адабий жараёнларга таъсири	227
Sabirova Z.Z.	Adabiyotshunoslikda davrlashtirish masalasining qiyosiy tahlili	232
"NAVOIY GULSHANI"		
Sayliyeva Z.R.	G'urbat ahlin bayoni	236
Иботова М.О.	Карими хилқат ичинда макорими ахлоқ...	240
FALSAFA VA HUQUQ, SIYOSATSHUNOSLIK *** PHILOSOPHY, LAW AND POLITICAL SCIENCES *** ФИЛОСОФИЯ, ПРАВО И ПОЛИТОЛОГИЯ		
Paluaniyazov B.Y.	Markaziy Osiyoda xavfsizlik va barqarorlikni ta'minlashning mafkuraviy-siyosiy jihatları	242
Rajabov Sh.Sh.	Estetik ehtiyojlarning dizayn va kibermarketing sohasidagi transformatsiyasi	247
Иномов А.С.	Ўзбекистон ички ишлар органларида маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш	253

ADABIYOTSHUNOSLIKDA DAVRLASHTIRISH MASALASINING QIYOSIY TAHLILI

Sabirova Zebo Zokirovna,

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti, Toshkent, O'zbekiston
zebonur2017@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada adabiyotshunoslikda adabiy davrlashtirishning qiyosiy tahlili haqida qisqacha mulohazalar keltirilgan. Jumladan, adabiy jarayonni shakllantirgan ijtimoiy-tarixiy sharoit, tabiati, shakllanishi; adabiy hodisalarning badiiy asarlarda namoyon bo'lishi, adabiy-estetik tafakkurdagi evrilishlar, har qanday davrning mazmun-mohiyatida inson shaxsining ustuvorligi hamda muhim ahamiyat kasb etishi, ijodkor tomonidan yaratilgan asarlarda voqea-jarayonlarning ifodalanishi, adabiy aloqalar va adabiy ta'sirga munosabat bildiriladi.

Kalit so'zlar: adabiy jarayon, adabiy aloqalar va adabiy ta'sir masalasi, adabiy davrlashtirish, ijtimoiy-tarixiy sharoit, adabiy hodisalar, badiiy-estetik tafakkur.

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ПРОБЛЕМЫ ПЕРИОДИКАЦИИ В ЛИТЕРАТУРЕ

Аннотация. В статье даются краткие комментарии к сравнительному анализу литературной периодизации в литературоведении. В частности, общественно-исторические условия, природа и формирование литературного процесса; проявление литературных событий в художественных произведениях, эволюция литературно-эстетического мышления, приоритет и значение человеческой личности в сущности любой эпохи, выражение событий и процессов в произведениях, созданных творцом, реакция на литературные связи и литературное влияние.

Ключевые слова: литературный процесс, проблема литературных связей и литературного влияния, литературная периодизация, общественно-исторические условия, литературные явления, художественно-эстетическое мышление.

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE PROBLEM OF PERIODICATION IN LITERATURE

Abstract. This article provides brief comments on the comparative analysis of literary periodization in literary studies. In particular, the socio-historical conditions, nature, and formation of the literary process; manifestation of literary events in artistic works, evolutions in literary-aesthetic thinking, the priority and importance of the human personality in the essence of any period, the expression of events and processes in the works created by the creator, the reaction to literary relations and literary influence.

Key words: literary process, the issue of literary relations and literary influence, literary periodization, socio-historical conditions, literary phenomena, artistic-aesthetic thinking.

Kirish: Adabiyotshunoslikda bugungi adabiy jarayonda sodir bo'layotgan adabiy hodisalar dunyo adabiyotshunosligida keng tadqiq etilmoqda. Jumladan, qozog'istonlik professor A.Temirbolatning "Globallashuv sharoitida Qozog'iston adabiyotining rivojlanish tendensiyalari" ("Тенденции развития литературы Казахстана в условиях глобализации") (7. 5) mavzusidagi maqolasida globallashuv tarixiy, madaniy va badiiy jarayonlarning rivojlanish tendensiyasini belgilashda muhim rol o'ynashi va uning natijasida birlik falsafasi – inson va har qanday tirik mavjudot boshqasiga aloqador ekanligi, tarixiy xotira masalasi, milliy qadriyatlarni yangi geosiyosiy va kommunikativ vaziyatga moslashtirish zarurati, hayot va borliq kategoriyalarining yangicha uslubda namoyon bo'lishi, ko'povozlilik hamda kompyuter texnologiyalarining bugungi adabiy jarayonga ta'siri zamonaviy qozoq yozuvchilarining asarlari misolida tahlilga tortilgan.

A. Jonathan (Jonathan A. "Anglo-Globalism?" New Left Review 16 (July–August.2002) o'zining tadqiqotlarida adabiyot tarixini bilish muhimligini ta'kidlaydi. Tarixiylikka e'tibor qaratib, adabiyot evolyutsiyasi davomida paydo bo'lgan yangi romanchilik haqida yozadi. Adabiyot rivojlanishida texnika yordamidagi masofaviy yaqinlik zarurligini ma'qullaydi. E. Alizade "Globallashuv va milliy adabiyotning taqdiri" ("Глобализация и судьбы современных национальных литератур") maqolasida adabiy va madaniy jarayonning aralashuvi – globallashuvning asosi, deya e'tirof etadi (1. 82-82). Globallashuv davri she'riyatida yangicha izlanishlar, nasrda haqiqiy qahramonni topmaslik, yozuvchi "men"i birinchi o'ringa chiqib, obyekt ham, subyekt ham muallifning shaxsi bilan bog'liqligi, yozuvchining kitobxonga aytmoqchi

bo'lgan o'z xalqining tarixi, madaniyati va milliyligi haqidagi g'oyaning ustuvorligi yo'qolib borayotganligini ta'kidlaydi.

O'zbek adabiyotshunosligida professor M. Xolbekov globallashuv davrida umuminsoniy adabiyotning shakllanishi, endi yaratilajak asarlarning o'ziga xos xususiyatlarini asoslab berdi. Unga ko'ra, yaratilayotgan badiiy asarlar milliylikni saqlab qolgan holda barqaror umumiy xususiyatlarga ega bo'lishi, adabiyotni umuminsoniy qadriyatlarga yo'naltirish zarurligini ta'kidlaydi. Bu yerda umuminsoniy qadriyatlarni milliy o'ziga xoslik zahirida tushunish, ayni paytda, umumiy sifat va xususiyatlarga ega bo'lish asosiy mezonidir, deydi olim. Muayyan milliy adabiyotga o'zga adabiyotlarning badiiy mahorati va uslubiy qirralari integratsiyalasha borishi, sharqiy-g'arbiy (Osiyo-Yevropa), shimoliy, janubiy (Afrika-Yevropa) va atlantikaaro (Yevropa-Amerika) adabiyotlarida badiiy sintez shakllanishini ta'kidlaydi.

Adabiyotshunos olim S. Meliyev "global ilmiy-badiiy talqin muammosini adabiy-estetik kategoriya sifatida aniqlashtirish uning struktur va qiyosiy-tipologik tahlillar bilan bog'liqligini, badiiy adabiyot falsafasini global ilmiy-badiiy talqin ekanligining ilmiy-nazariy asoslarini" (5. 220) belgilab berdi.

Adabiyotshunoslikda adabiy jarayonni davrlashtirish masalasi har doim muhim sanalgan. Nazariyotchilar bu haqda turlicha fikr bildirishadi. Masalan, ulardan bir guruhi adabiy jarayonni davrlashtirishda ijtimoiy-tarixiy sharoitni birinchi o'ringa qo'ysa, boshqa bir guruh vakillari mavjud adabiy hodisalarning namoyon bo'lishi hamda adabiy-estetik tafakkurdagi o'zgarishlar bilan belgilaydilar. Olim N.Rahimjonov: "...davrlashtirish orqali insoniyatning o'tmishi, hoziri, kelajagi yoki inson umrining mazmun-mohiyati to'g'risida gap borsa-da, u eng avvalo, hayot, voqelik va inson shaxsiyati bilan aloqadorlikda namoyon bo'ladi" (6. 33), deydi. Bizningcha ham, davrlashtirishning tub mohiyatida, birinchilardan bo'lib, inson turadi. Insonning fiziologik, ruhiy hamda shaxsiy istaklari, ehtiyojlari har doim har tomondan davrlashtirish bilan birlikda harakatlanadi yoki aksincha, ayni istak, ehtiyojlar zamonni, muhitni harakatga keltiradi.

Asosiy qism: Davrni adabiyot bilan bog'lovchi vosita ijodkor ekan, demak, u umumbashariy voqea-jarayonlarni birinchi tashuvchisidir. Bugungi dunyo adabiy jarayonining sintezlashuvi kechayotgan bir davrda yaratilayotgan badiiy adabiyot namunalari ham tashqi (adabiy aloqalar va adabiy ta'sir), ham ichki (adabiy meros va an'analarning davomiyligi) aloqalar rivoji, ularning qorishiq holda qo'llanilishi katta ahamiyat kasb etadi.

XXI asr o'zbek adabiy jarayoni "to'satdan" va "yo'q joydan" vujudga kelgan estetik-mafkuraviy hodisalar tizimida ko'rsatilmasdan, balki milliy adabiyotimiz tarixining butun davri hamda XX asrni qamrab olgan adabiy jarayon, uning izchil harakati va rivojlanishining yangi bosqichi sifatida baholash lozim. Davr o'zbek she'riyatining tabiati, unda aks etgan mazmunni ochib berish, yetakchi g'oyaviy-badiiy tamoyillarini aniqlash kabi masalalarni ko'ndalang qo'yadi va bu bilan o'zbek she'riyati taraqqiyotini belgilash imkonini beradi. Shundan kelib chiqqan holda globallashuv davri o'zbek adabiyotini ikki bosqichda o'rganishni maqsad qildik:

1. Mustaqillikning ilk yillaridan 2000-yillar avvaligacha bo'lgan davr.
2. Internet tarmog'i rivojidan (2000-yillar boshi) bugungacha bo'lgan davr.

G.Garipova o'z tadqiqot ishida XX asr oxiri – XXI asr boshi o'zbek adabiy jarayoni rivojining quyidagicha tendensiyalarini ko'rsatib o'tadi:

- 1) realistik hamda modernistik poetikaning umumiy badiiy maydonga jamlanishi;
- 2) shaxs ehtiyoji ijtimoiy-shaxsiy muammolardan shaxsiy-maishiy muammolarga ko'chishi;
- 3) neo-mifologik yozish uslubida mavjud ramzlardan foydalanish;
- 4) "mo'jizaviy realizm" tendensiyalariga moyillik;
- 5) real voqelikning sun'iy in'ikosi bo'lgan, "abadiy olam" yaralishi haqidagi diniy-afsonaviy model elementlari syujetdan tashqari unsurlar sifatida foydalanilgan asarlar;
- 6) "o'zgacha ko'rinishdagi tahliliy psixologizm"ni vujudga keltirgan chuqur majozlashtirish tendensiyasi (3. 45).

Tadqiqotchi davr adabiy jarayoni haqida xulosa qilib, adabiy jarayon rivojlanishidagi yetakchi yo'nalishlardan biri realizm ekanligi va bu davrda o'zbek ijodkorlari o'z asarlariga modernizm va neo-realizm elementlarini olib kirishganligi haqidagi ikki g'oyani ilgari suradi. Darhaqiqat, tadqiqot etilayotgan davr adabiy jarayonida an'anaviy shaklda realistik asarlarga ko'proq e'tibor qaratilib, dunyo adabiyoti orqali kirib kelayotgan va bir qadar ko'p murojaat qilinayotgan modernistik hamda postmodernistik kabi oqimlarga ham qiziqish ustunlik qilganini ko'rish mumkin.

S.Komilova "Zamonaviy o'zbek adabiy jarayoni konsepsiyasi" (4.153) mavzusidagi maqolasida quyidagicha davrlarni ko'rsatadi:

1. "O'tish" davri (XX asrning 80-yillar oxiri – 90-yillar). Bu davr qator omillar bilan belgilanadi:

– mumtoz merosning tiklanishi; o'z vaqtida taqiqlangan ijodkorlar (masalan, Abdulhamid Cho'lpon, Abdurauf Fitrat, Mahmudxo'ja Behbudiy kabi yana bir qator jadid adabiyoti vakillari) asarlarining nashr etilishi;

– diniy va ma'naviy qadriyatlar tiklanishiga erishish;

– o'zbek xalqi tarixiga nisbatan haqqoniy munosabatda yondashish va buni amalga oshirish;

– rus klassik adabiyoti an'alariga qiziqish susayib, lekin shu o'rinda O'rtayer dengizi va Amerika adabiyotiga qiziqishning ortishi kabi xususiyatlarni ko'rsatadi.

Shuningdek, S.Komilovning XX asr 80-yillar oxiri – 90-yillarni "O'tish davri" deb belgilashi ham ma'qullashga arziydi. Lekin mumtoz meros hamda diniy va ma'naviy qadriyatlarning tiklanishini alohida tadqiq etadi. Bizningcha, mumtoz merosning tiklanishi natijasida millat ma'naviy qadriyatlari ham qayta jonlanadi. Zero, mumtoz adabiy merosning katta qismi ham diniy, ham ma'naviy g'oyalar tarannum etilgan asarlardan iborat. Shuning uchun biz ushbu ikkita alohida ko'rsatilgan xususiyatni "Mumtoz merosning tiklanishi natijasida diniy hamda ma'naviy qadriyatlarga e'tiborning ortishi" degan fikrni bildiramiz.

"Manzillar o'zgarishi va tahlillar" davri sifatida 1990-2000-yillardagi adabiy jarayonni nazarda tutgan tadqiqotchi bu davrda o'zbek adabiyoti "milliy o'zlik va globallashuv", "estetik qadriyatlar va bozor iqtisodiyoti" kabi bir-biriga qarama-qarshi tushunchalar bilan tavsiflanuvchi vaziyatga tushib qolganligini ta'kidlaydi.

Biz tadqiqotchilarning fikrlari qatorida tadqiq etilayotgan **mustaqillikning ilk yillaridan 2000-yillar avvaligacha bo'lgan davr adabiyoti** haqida quyidagicha xulosa beramiz:

– 90-yillarga kelib, yana buyuk sharq adabiyoti, ya'ni mumtoz adabiyotimiz an'alariga qiziqish kuchaydi. Endi adabiy asarlarda mumtoz turkiy xalqlar adabiyotining barhayot an'analari, islomiy qadriyatlar keng o'rin ola boshladi;

– adabiyotning estetik prinsiplar va shakliy eksperimentlarga ko'ra turli qatlamlarga ajralishi kuzatiladi. Masalan, ko'plab adiblar ijodida modernistik va postmodernistik tendensiyaga ergashish paydo bo'lganini ham qayd etish lozim;

– hodisalar, kechinmalar "men" orqali his qilinishi yangilik sifatida qabul qilindi va bahs-munozaralarga sabab bo'ldi. Bu xususiyat realistik tasvir uslubi bag'rida yuzaga kelgan "yangilik" sifatida e'tirof etilayotgan "o'zbek modern adabiyoti" alohida va o'ziga xos estetik tamoyil sifatida yuzaga kelganligi, rivojlanayotganligini asoslaydi.

O'rganilayotgan davrning ikkinchi qismini "Internet tarmog'i rivojidan (2000-yillar boshi) bugungacha bo'lgan davr adabiyoti" deb nomladik. O'zbekiston hududida internetning rivojlanishi bir necha bosqichlarni o'z ichiga oladi. 1990-yillar boshida ma'lumotlar uzatish tizimida elektron pochta orqali axborot almashish imkoni paydo bo'ldi. 1992-1995-yillarda mahalliy provayder faoliyatini boshladi. 1996-yilda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzurida BMTning O'zbekistonda Internetni rivojlantirish loyihasi tashkil etildi, natijada 1997-1999-yillar internet shiddat bilan rivojlandi.

Vazirlar Mahkamasining 2005-yil 6-oktyabrdagi 221-son qaroriga muvofiq davlat va jamoat organlari, fuqarolar, korxona, muassasa va tashkilotlarning axborotlarga bo'lgan ehtiyojlarini to'liq qondirish maqsadida internet "eshiklari" ochib qo'yildi. Global tarmoqlarda almashinilayotgan axborotlar qatorida badiiy adabiyot namunalari ham mavjud bo'lib, bu hodisalar bevosita adabiy jarayonning shakllanishida katta ahamiyat kasb etdi.

Globallashuv davri umumadabiyoti namunalari turli adabiy davrlarda bir-birlarining yutuqlarini o'zlashtirgan holda shakllanayotganligi ham adabiyotshunoslar tomonidan alohida ta'kidlanadi. Nazariyotchilarning ta'rificha, umuminsoniy adabiyotning o'ziga xos xususiyatlari kelgusida asosan quyidagi paradigmalar asosida yoritiladi. Bu davr haqida professor M.Xolbekov "Globallashuv davri jahon adabiyotida umuminsoniy tamoyillar" mavzusidagi maqolasida bir qator fikrlar keltiradi (1-jadval):

1-jad

– milliy o'ziga xoslikni saqlagan holda barqaror umumiy xususiyatlarga ega bo'lish;	– adabiyotni milliy ruh negizida tushunadigan umuminsoniy qadriyatlarga qaratish va yo'naltirish. Bu yerda umuminsoniy qadriyatlarni milliy o'ziga xoslik zahirida tushunish, ayni paytda, umumiy sifat va xususiyatlarga ega bo'lish asosiy mezon hisoblanadi;
– o'z milliy an'alariga, shuningdek, o'zga makon va zamon munosabatlarida bir-birga tayanmagan adabiyotlarga tayanish;	– kitobxonda turmush-tarzi, urf-odatlar, an'analari, madaniyati jihatidan bir-biridan farq qiluvchi xalqlar adabiyoti bilan tanishish. Bu holatda ularni tushunish imkoni shakllanadi;

– jamiyat ongida hamda badiiy anʼanalar zahirida umuminsoniy qadriyatlarni qaror toptirish;	– muayyan milliy adabiyotga oʻzga adabiyotlarning badiiy mahorat, uslubi qirralari integratsiyalasha boradi; sharqiy-gʻarbiy (Osiyo-Yevropa), shimoliy, janubiy (Afrika-Yevropa, atlantikaaro (Yevropa-Amerika) adabiyotlarida badiiy sintez shakllanadi (2. 284).
---	--

Bildirilgan fikrlarga qoʻshimcha tarzida bugungi adabiy jarayondagi badiiy tarjimaga ham alohida eʼtibor bilan qarash lozimligi tarafdorimiz. Chunki bugun tarjima qilinayotgan asarlarda publitsistik, ijtimoiy-maishiy, kundalik masalalarga katta eʼtibor qaratilmoqda. Ularda badiiylik xususiyatlari kam, borlarida ham muallifning ichki sezimlari aks etgan boʻlib, obyekt va subyekt ham muallifning oʻzi boʻlib qolmoqda. Asosiy eʼtibor yozuvchi “men”ga qaratilib, kitobxonga aytilishi zarur boʻlgan fikrlar quyi oʻrinlarga tushib borayotganini koʻrish mumkin.

Tadqiqotchi S.Komilova 2000-2014-yillarni “verdandi” (verdandi – shimoliy german xalqlarining skandinaviya mifologiyasida “Nornlar”, yaʼni uch opa-singil mifi mavjud boʻlib, tugʻilish, hayot va oʻlimni oʻzida mujassam yetadi. Katta opa Klota, nors tilida Urd “nima boʻldi?”, ikkinchi singil Lachesis, nors tilida **Verdandi “yendi nima boʻladi?”**, kenja singil Morta “nima boʻlishi kerak?” kabi maʼnolarni anglatadi) davri deya taʼkidlaydi. Yaʼni bugungi zamonaviy adabiyotning mumtoz adabiyot va realizm anʼanalari, modernizm va postmodernizm tendensiyalarining yonma-yon yashayotgani bilan tavsiflaydi. “Verdandi” davri deya atalishida ham alohida maʼno bor. Nors tilida “verdandi” – “**endi nima boʻladi?**” degan maʼnoni anglatib, ayni globallashtirilgan zamonda adabiyotning, yaʼni dunyodagi har bir millatning oʻziga tegishli boʻlgan adabiyoti, oʻz madaniyati, qadriyat va anʼanalari butun dunyo hamjamiyati bilan uygʻunlashib, qorishib borayotir. Buning natijasida oʻzlik, milliylik yoʻqolib, dunyo olimlarida, ijodkorlarida “dunyoning, odamning, adabiyotning holi ne kechadi?” degan oʻrinli savol tugʻilmoqda. Tadqiqotchi ayni shu holga nisbatan “verdandi” davri atamasini oʻrinli qoʻllagan.

Xulosa: Biz yuqorida keltirilgan fikrlardan kelib chiqqan holda oʻrganilayotgan davr haqida quyidagi toʻxtamlarga keldik:

1. Globallashtirish davrida fan-texnika, mamlakatlar oʻrtasidagi ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy munosabatlarning rivojlanishi sayyoramizda jamiki xalqlarning faol yaqinlashuv jarayonini sodir etmoqda. Ayni jarayonda adabiyotni globallashtirish biz bilan aloqada boʻlgan har bir ijtimoiy guruhning madaniy koʻrinishlarini, oʻxshashliklarini va farqlarini tanishtirdi.

2. Internet adabiyotining shakllanishi, turli saytlar oʻz ichiga dunyo adabiyotining tarixi va bugunini qamrab olishi, siyosiy chegaralarni kesib oʻtgan yangidan yangi adabiy janrlarning shakllanishiga olib keldi. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivoji natijasida mobil aloqa, internet yozuvchi-muallif va oʻquvchi oʻrtasidagi masofasini maʼlum darajada qisqartirdi.

3. Adabiyotning insoniy saʼy-harakatlarga sodiq qolishi, har bir millat oʻz tili orqali milliy oʻziga xoslikni saqlagan holda umumiy xususiyatlarga ega boʻlgan adabiyotni yaratishi mumkin. Dunyo bilan turli munosabatlarda bir-birdan yiroq boʻlgan adabiyotlarni qiyosiy oʻrganish imkonini beradi.

ADABIYOTLAR:

1. Ализаде Э. Глобализация и судьбы современных национальных литератур. // *International Scientific Journal. “Интернаука”* <http://www.inter-nauka.com/>. – М., 2017. – № 2. – С. 82-84.
2. Глобализация муаммоларининг бадий талқини ва замонави образи. // *Халқаро илмий конференция материаллари. 2-китоб. – Тошкент: Муҳаррир, 2018. – Б. 284.*
3. Гарипова Г. Концептуальные тенденции развития узбекской литературы конца XX – начала XXI веков. / <https://ziyouz.uz/ru/2012-09-02-11-30-49/49-2012-09-02-10-46-12/977-i->
4. Комилова С. Замонавий ўзбек адабий эсареи концепцияси. // *Шарқ юлдузи журнали. – Тошкент: 2015. № 5. – Б. 153-159.*
5. Мелиев С. Глобал илмий-бадий талқин поэтикаси. // *филология фанлари доктори (DSc.) диссертацияси. — Тошкент; 2019. 220 б.*
6. Раҳимжонов Н. Янги ўзбек шеърятини. –Тошкент: Адиб нашриёти, 2012. – Б. 33.
7. Темирболат А. Тенденции развития литературы Казахстана в условиях глобализации. // *Литературный портал. 16.09.2018.* https://adebiportal.kz/ru/news/view/tendencii-razvitiia-literatury-kazaxstana-v-usloviiax-globalizacii__20536